

DE TRIUMPHANTE
CHRISTI DOMINI RESURRECTIONE

ET ARCANIS IN EA RECONDITIS

LIBER DECIMUS QUARTUS

HOMILIA PRIMA.

De Christi Domini in sinum Abrahae descensione, iuxta Apostolici Symboli verba: Descendit ad inferos.

Antequam de Christi Domini triumphante resurrectione disserere aggrediar, operae pretium duxi, veritatem catholicam de descensu animae Christi in sinum Abrahae prius stabilire: quam etsi Ecclesiae Patres in Synodo Ephesica silentio obvolverint (vel quia nullus haereticorum tunc temporis id negaret; vel quia cum Christi mortem definissent, consequenter descensum animae eius ad inferos, quo omnes sanctorum animae tunc peregebant, implicite, et involute definitum arbitrarentur), eadem tamen catholica Ecclesia in Apostolico Symbolo, quod in Orientalibus, et Occidentalibus regionibus cantare consuevit, minime id silentio praeterit, immo fatetur expresse dicens: *Descendit ad inferos, tertia die resurrexit a mortuis.* Quod etiam Lateranense Concilium definit, et unanimiter Patres omnes Graeci, et Latini, ut advertunt Scholastici doctores cum S. Thoma, idque multis ante annis Sibiylla praedixerat:

Arbitr ut terras aeternus venit in imas
Devenietque bonam spern portans omnibus Orcum;
Et tridui somno peraget mortalia fata
Tunc demum liquet manes, locumque reviset.

Sanctus etiam Thadaeus, referente Eusebio: *Descendit, inquit, ad inferos, et disrupta materiam, quam in saeculo nemo disrupterat.* Sed alia et non minus illustria suppetunt huius rei testimonia. Christus Dominus Davidico vati-

cinio (Psal. 107.) ait: *Existimatus sum cum descenditibus in lacum:* et alibi (Psal. 124.): *Assimilabor descenditibus in lacum.* Ecclesiasticus in persona Christi praedixerat (Ecles. 24.): *Penetrabo omnes inferiores partes terrae, et inspiciam omnes dormientes, et illuminabo omnes sperantes in Domino.* Idem docuit Apostolus scribens (Ep. 4): *Quod autem tunc ascendit quid est, nisi quia descendit prius in inferiores partes terrae?* Limbum vocat partes inferiores terrae, ut Theophylactus explicat, eo quod in profundissimis terrae partibus locum habeat. Quod si irrefragabile pronus sacrae Scripturae testimonium ad hoc probandum proferre velimus, illud meo iudicio plene satisfacit (Matt. 12.): *Sic erit filius hominis in corde terrae tribus diebus, et tribus noctibus:* quod quamvis Chrysostomus, et Euthymius de sepulcro intelligant, eo quod mos apud Hebraeos inolevisset, ut in abditis terrae finibus conderentur; Theophylactus tamen, et Hieronymus, Tertullianus, et Irenaeus variis rationibus adducti, de Christi in inferis commoratione illud intelligunt. Primo, quia terrae cor est illius centrum, cum in medio terrae viscerum sit, sicut animalium corda in illis. Secundo, quia aptius Iona figura Christo tumulato congruit, ad quam Deus respexit cum dixit (Matt. 12.): *Sic erit filius hominis in corde terrae tribus diebus, et tribus noctibus.* Sacrum enim eorum de Iona haec habet: *Fuit in ventre inferi, in profundo, in corde maris, in abisso, quae ad sepulcrum Christi, in quo conditus fuerat, adumbrandum minime aptari possunt, sed inferno aptissime congruunt, et animae in inferno existenti. Hinc deducere, per tres illos dies, quibus mortuus Christus iacuit, semper eius animam in inferno exstitisse, quod voluerunt Ignatius (Epist. ad Trai.), Chrysostomus (ho. 44. in Matt.), et Iuvenicus (lib. 2. hist.), qui haec habet:*

Namque Propheta cano quantum sub pectore celi Temporis assumpti, terrae in penetralibus altis, Progenies hominis tatum demersa manebit.

Sanctus tamen Anselmus (in elucid.), et Tertullianus (lib. 1. hist. c. 31.), existimant, modicum temporis spatium in eruentis e Limbo sanctis Patribus consumpsisse, eosque statim in terrestrem Paradisum transtulisse, iuxta id quod latroni promiserat: *Hodie mecum eris in Paradiso.* Sed infirmo haec sententia nititur fundamento. Paradisi vox hic non materialiter de Paradisi loco, sed formaliter pro visione beatifica intelligitur; unde idem fuit dicere, *Hodie mecum eris in Paradiso*, ac si dixisset, hodie clara divinae essentiae visione frueris, ut communiter Patres explicant cum Augustino (sup. evang.). Quod si ad hoc mysterium illustrandum humanis divinisque monumentis uti voluerimus, quam plurima inveniemus, quae adamussim id exprimunt. Valerius quippe maximus narrat, Romae olim cum terra profundissimo, patuloque ore aperiretur, monitiss Sibiyllam, nunquam terrae illius os obturandum, donec fortissimus Romanorum illuc deiceretur. Curtius hoc comperito suis onustus armis in illud sese deiecit. Effert hoc magnis verbis Valerius, Romanumque illum maximis extollit encomiis. Os istud terrae profundum mihi limbum ante oculos ponit, ubi SS. Patres constituti captivitate lacrymabant suam; sed divina fuerat lego statutum, nunquam inde excludendos, donec illic non fortissimus Romanorum, sed potentissimus virorum omnium Christus Iesus descenderet; qui noscens inde animarum medelam futuram, libere in sinum Abrahae descendit, statimque terrae sinus ocellus fuit: nomini enim exinde limbus ille patuit. A divinis enim litteris hoc idem hausimus: etenim Ioseph cum petulanti, ac lascivienti dominae assentiri renueret, pallio relicto fugam arripuit: hoc idem Christo accidit, qui ne Synagogae placitis assentiret, maluit non solum in Crucem agi, sed mori: unde limbum petit, corporis pallium in sepulcro derelinquens. Tandem S. Ioannes (Apoc. 20.) se vidisse testatur Angelum, abyssi clavem habentem, cui tradita potestas erat infernales bestias ligandi, sanctorumque animas, qui illius adventum praestolabantur, eruenti: ac si apertius dixisset: Christum Dominum, qui est magni consilii Angelus, filii Dei potestatem habentem, ad mundi abyssum, quae est infernus, penetrasse; atque ibi, sanctis Patribus erutis, novis vinculis Luciferum illicigasse. Verum et id rationi non esse dissentaneum ex eo probari potest, quod triumphalis victoria iure ei debebatur, ut hostis propugnacula ingressus in propria inimici domo eum invaderet, spoliisque detractis pretiosiora raperet, cuiusmodi erant Sanctorum Patrum animae. Quamvis autem ad inferos penetrasse dicatur, compertum tamen est, limina tantum transigisse, ut docent Scholastici cum divo Thoma (3. p. q. 43. a. 3.), et Bonaventura (in 1. dist. 22.). Quod firmo etiam nititur fundamento. Princeps enim quis,

ut possessionis iura obtinuisse dicatur civitatis alicuius, inquit ipse subegerit, necesse non est, ut in intima domorum penetralia; coquinasque ipsis, et stabula penetret, nec ulla est praeterea ratio, quae contrarium docere videatur, ut tradit Augustinus (ep. 99.) dicens: *Nulla causa occurrit, cur illic venisse credatur Salvator, nisi ut ad eius (id est, inferni) doloribus salvos faceret.* Ex cuius verbis clare verba illa Petri Apostoli explicare licet, quae communi interpretum sententia dissimilima sunt explicatu: *Quem Deus suscitavit solutis doloribus inferni:* significare enim videtur Apostolus Christi animam per illos tres dies inferni doloribus cruciatam. Verum de Christi doloribus intelligenda verba non sunt, sed de sanctorum Patrum tristitia, quae angebantur, eo quod tamdiu ibi detenti fuissent. Voluit igitur Apostolus Christo ad inferos descendente sanctorum animas a cruciatibus liberatas fuisse, solutis doloribus inferni. Descendit igitur ad inferos Dominus carceres explorans, iuxta Isaiae vaticinium: *Et post multos dies visitabuntur.* Index enim cum carceres invisit, alios inde eruit, alios vincula duplicat; sic Christus in limbum penetrans, daemones novis vinculis colligavit, sanctosque Patres inde erutos libertate donavit, clare illis suam essentiam inspicendam exhibens. Regia mihi in hoc aquila videtur Christus: non enim in ascensione tantum ad supera generosa huic avi similem Christum contempserat, sed cum ad infera etiam descendit: ut enim Bartholomeus Anglicus (lib. 12. c. 2.) testatur, quamplures ad hoc probandum auctores adducens, tanta vorantur acie Aquila praecellit, ut per aera volans, minutios quosque pisciculos rivi profunditate nantes summa perspicacitate conspiciat, eosque e superis delapsa, ex aquis extrahat. Sic Christus antequam ad supremam empyrei coeli plagam evolaret, inferna loca perlustrans, familiares suos, qui ibi detinebantur, eripuit. Quod vaticinatus fuerat Zacharias: *Tu quoque in sanguine testamenti eduxisti victos de lacu.* Sicut etiam aquila e nido eductos pullos solis radiis, cum in meridie servet, opponit; sic Christus sanctos illos Patres filios suos eduxit a limbo: divinae essentiae solem, quoniam animae unitam habebat, clara beatifica visione cercandam praebuit. Neque enim credendum est, separata in morte anima a corpore, divinum Verbum ab altero extremorum separatum, sed sicut gemmam ex anulo extrahens, gemmam una manu, altera anulum retinet; et sicut strenuus miles, quem evaginato gladio vaginam a latere pudet excidere, dextra ensium arripens, laeva vaginam capiti; sic divinum Verbum ex corporis sui anulo animae pretiosam gemmam extrahens, et mortalitatis vaginam animae gladium educens; nec gemmam, nec anulum dereliquit, nec vaginam, aut ensium deseruit, sed animae gladio inferos invadens, illum nunquam amisit, sed secum perpetuo retinuit iuxta Davidicum vaticinium: *Non derelinques animam meam in inferno, nec dabis sanctum tuum videre corruptionem.* Huc

respexisse videtur Abacuch (c. 3.) cum dixit: *Suscitans suscitabit arcum tuum*, concinno loquendi modo arcum Christum appellans, ad confirmandum, quod in praesenti sermone inquirimus. Arcus Christus fuit in Cruce propter divisionem corporis ab anima vere contractus: ita namque divinae iustitiae rigor nervum produxit, ut nervo contracto, vinculo scilicet quo Christi anima, et corpus inter se simul adnectebantur, tandem anima a corpore separaretur. Tandem sicut arcus nervo contracto, pars utraque nervi pendens manet ab arcu; ita procul dubio disrupto vinculo animae cum corpore Christi, utraque pars, anima scilicet, et corpus, a divino supposito eas suppositante pendentes, nec ab ea uallatenus divisae sunt. Probat haec divus Thomas (3. 1. q. 50. 2. 2.) congruenti admodum ratione. Supernaturalia enim bona coelitus infusa non auferuntur, nisi culpa interveniente: ut enim dixit Apostolus: *Deum non poenitet donorum quae elargitus est*: sine poenitentia enim dona Dei sunt. Cum igitur hypostatica unio donum sit excellentissimum, absque Christi culpa auferri minime debebat; quae tamen cum in eum cadere non posset, quia impeccabilis erat, compertum remanet, quod dixit Sophronius (epi. ad Serg.): *Idem ipse unus manens, Christus, et Filius, et unigenitus inseparatus in utrisque naturis conspicitur*. Hoc Nyssenus (ora. 1. de resurr.) brevissimo sermone perstrinxit: *Cum Deus (inquil) totum hominem per sui infusionem, et contemperationem in divinam naturam transformavit in tempore, quo passio administrata est; ab altera parte, id quod semel immisum, et contemperatum erat, non separatim. Nam dona Dei huiusmodi sunt, ut eorum illum poenitere non possit: sed animam quidem Deus a corpore sponte sua disunxit, se autem in utrisque manere ostendit. Cui sit honor, et gloria in saecula saeculorum. Amen.*

HOMILIA SECUNDA.

De variis figuris, quae olim triumphalem Christi Domini Resurrectionem praesignaverunt, ac de multis naturae Symbolis, quibus facilius redditur huius reconditi mysterii fides.

Ea semper fuit erga nos divinae maiestatis in docendis, ac suadendis divinae fidei mysterii sollicitudo, ut praeviis variis figuris, atque imaginibus, illorum veritatem adumbrantibus, ea illustraret, quibus humanus intellectus figuram cum veritate consonam, imaginisquae ad prototypum miram perseruitatis conformitatem, viam sibi faciliorem inveniret ad alma sublimiaque mysteria infallibili ac certissima fide credenda. Et quidem, tametsi ceterorum mysteriorum unam, aut alteram, aut plures aliquot Deus praemisisset figuras;

hominis tamen triumphantis resurrectionis, eo quod tantam praeserferat difficultatem, ac novitatem, ut Paulus illud Athenis praedicans, stultus, atque amens, unanimi auditorum consensu reputaretur: Deo Optimo Maximo rei difficultatem praevidenti placuit, oportunos occurrere, non unam tantum, aut alteram, sed mille, tam in naturis rerum, quam in sacris litteris symbola, ac figuras eius praemittens, quae rem ipsam firmius stabilirent, et nobis credita suaviorum, ac faciliorem redderent. Primo ergo delineatum arbitror hoc mysterium in bombyce verme serico, ut testatur divus Basilius (in *Hexame. ho. 8.*) Hunc enim experientia ipsa comprobante novimus, serico illo domicilio inclusum, atque sepultum, innata sua vi, atque virtute, tex illo veluti angulo ergastulo innovatum prostrare, atque vivum, et alatum in vermem prodire; adeo ut cum revera idem ipse sit, qui antea, quasi alter omnino conspiciendus apparet. Nemo est, quem lateat, Christum Dominum, vermi se comparasse (Psal. 21.): *Vermis sum, et non homo*. Hic igitur vermis ita humilis in parvo sepulchri domicilio inclusus, mirabili adeo praevaluit virtute, ut inde nullus aliter indigens admitticulo, salvus, et incolumis prodiret; non iam mortalis, atque terreni vermis conditionem praeterens, sed agilitatis, et subtilitatis alis, necnon immortalitatis, et splendoris dotibus mirifice donatus, ut cum revera idem idem ipse sit, qui antea, quasi alter prorsus esse videatur. Hoc Bombycis symbolo ad illustrandum resurrectionis arcanum usus est divus Basilius (in *hexam. ho. 8.*) in haec verba: *Quid dicitis eos? Quid Paulo non creditis de ea mutatione, quam in resurrectione fore dicit? qui plerisque videtis aeris animantes formas permutare, qualia de verniculo Indico cornua protendentis gemina narrari solent. Hic in erucam vertitur primum; fit deinde temporis progressu id quod bombyx appellatur; atque neque in hac forma persistit, sed illis praemollibus corniculorum bracteolis sese sensim prolantibus in alarum speciem, ita demum fit volucris. Sanctus Epiphanius (in *Anchorato*) et divus Ambrosius (li. de fide Resur. to. 4.) Christum resurgentem avi Phoenicis contulerunt. Verba divi Ambrosii adeo gravia sunt, ut silentio ea praeterire non liceat: *Avis, inquit, in regione Arabiae, cui nomen est Phoenix, redivo suae carnis humore reparabilis, cum mortua fuerit reviviscit; solos non credimus homines resuscitari? Atque hoc relatione crebra, et scriptorum auctoritate cognovimus, memoratam autem quingentorum annorum spatia vitali usui habere praescripta; eamque, cum sibi finem vitae praesaga quadam aestimatione cognoverit, thecam sibi de thure, et myrrha, et ceteris odoribus adornare; completoque opere pariter, ac tempore, intrare illam, atque eam, ex cuius humore oriri vermem, paulatimque cum in avis eiusdem figuram concreverit, rursusque formari: subnixam quoque renigro penarum innovatae vitae officia muneris pietatis ordiri. Nam thecam illam, vel tumulum corporis, vel incubulum resurgens;**

is, in qua deficiens, et accidens resurgit, ex Ethiopia in Lycioniam venit: atque ita resurrectione avis huius, locorum incolae completum quingentorum annorum tempus intelligunt. Ergo isit avi quingentesimus resurrectionis annus est, nobis millesimus: illi in hoc saeculo, nobis in consummatione mundi. Plerique etiam opinantur, quod avis haec rogam sibi ipsa succedat, et rursus de favillis suis, et cineribus reviviscat; haec ille. Quae omnia paucioribus comprehendit verbis Lactantius Firmianus, carmine de phoenice Christum adumbrante:

Unica sed vivit morte refecta sua,
Nata perit, ut vivat, se tamen ipsa creat:
Ut possit nasci haec, appetit ante morti.

Et licet non desint, qui parum firmum, parumque veritatis consonum hoc naturae miraculum suspiciant; haec tamen suspicio cum communi omnium, qui de naturali historia scribunt, sententia pugnat, et contra experientiam ipsam. Ut enim ab Alano Bartholomaeo Anglus refert, cum Onias Sacerdos in templo existens, magnam lignorum molem ex arboribus aromaticis, et fragrantibus sacrificii causa congregasset, statim ac illa igne fuerunt successa, super ipsum in omnium conspectu phoenix quaedam descendit, quae ignis voracitate adusta, in cineres est resoluta, de quibus intra breve temporis spatium vermis procreator, de istoque post triduum phoenix ipsa renata est. Quodnam, ne dicam humanae mentis imbecillitas, sed vel perspicacissimus intellectus aptus exemplar excogitare possit, quam quod de phoenice praedicti Patres producant; quae eadem perseverans, de sepulchro, in quo mortua iacuerat, venustior, atque elegantior resurgit? Divus Gregorius (in 7. Psal. poenit.) versus verba illa Psalmi, *Similis factus sum pellicano solitudinis*, hunc Christo esse similem his verbis manifestat: *Ferunt Philosophi, quod pellicanus filios suos statim ut nati sunt, interfecit, et postea sanguine suo resuscitat. Quis Pater noster, nisi mediator Dei, et hominum, qui occidit in nobis iniquitatem, ut meliorem inceniamus resurrectionem?* haec ille. Si igitur in pellicano virtutem agnoscent Philosophi, ut extinctos filios ad vitam revocare possit; cur temere Christo Domino ad hanc ipsius corporis resurrectionem propria virtus denegabitur? Nobis etiam sacrae Scripturae testimonio constat, et gravissimorum virorum doctrina receptum est, designatis, ac certis quibusdam temporibus aquilam, accipitrem, cervum, et serpentem, veteribus alis, et pelle dimissis, novas induere: *Renovabitur* (ait Propheta Psal. 102.), *ut aquila juvenet tua*. Quod divus Basilius (in Psal. 102.) asseruit, et Augustinus (hom. 6.), Origenes (ho. 3. in Matth.), Hilarius (in Matth. cap. 23.), Ambrosius (sup. *Lucam cap. 17.*), Basilius (in Psal. 32.), Iob (cap. 39.) etiam inquit: *Ut accipiter expandens alas suas ad austrum; quod idem de ipso referunt divus Gregorius (lib. 31. Moral. cap. 6. et 13. et 32.), Hieron. (sup.*

*cap. 32. Iob), Origenes (super *Lucam cap. 7.*), Clemens Alexandrinus (1. Stromatum), Eusebius (cap. 11. sup. *Levit.*), Cervi deinde meminit David (Psal. 40.): *Quemadmodum desiderat cervus ad fontes aquarum; memine- roque ex antiquis Patribus Rupertus (7. de divin. offic.), divus Gregorius (lib. 3. Moral. cap. 6.), Bernardus (in cant. serm. 5.), divus Augustinus, et divus Basilius (in psal. 41), et divus Hieronymus (in Isai. cap. 34 et 135), illud quoque satis exploratum arbitror, teste Origene (super *Exod. homil. 14.*), quod et communis naturalium sententia susinet, serpentem per angustum petrae foramen ingredientem, veteri exuta pelle, novam sibi acquirere. Mirabile sane hoc est mysterii huius symbolum; Christus noster angustum sepulchri antrum ingressus, antiquis mortalitatis exuviis depositus, et nova, nililique immortalitatis inveniente nitente, gloriosus surrexit. Inocentius (super Psal. 50.) in id: *Et multitudine miseracionum tuarum, etc. lapidem sardonium Christo resurgenti his verbis accommodat: Hic autem Christi resurrectionis demonstratur veritas. Hic inquam lapis duobus constat partibus, sardini una, onychini altera, quarum in unum lapidem unum, praecclare eam quae in resurrectionem animi, et corporis est, compositionem repraesentat. Sardinis enim rubro sanguinis colore merito est animae symbolum, quae sedem habet in sanguine: *Animae omnis carnis in sanguine est, ut (Levit. 11.)* habetur; onyx vero, qui rixas contentionesque immittit, oculum vim habere dicitur, teste Inocentio (ubi sup.), corporis videtur symbolum esse: omnis enim rixae, contentionisque et spiritualis pugnae videtur corpus principium et origo existere, iuxta illud Pauli (ad Gal. 5.): *Caro concupiscit adversus spiritum*. Lapis igitur sardonius ex duobus istis coalescens merito imago resurrectionis Christi reputatur, in qua corpus, atque anima simul in antiquam denno compositionem convenerunt. Divus Gregorius Magnus (lib. 14. Mor.) Christi, et nostram resurrectionem ingeniose satis luci post tenebras splendenti confert: *Tenebrae quippe imago quaedam sunt mortis. Quid enim quotidie nisi resurrectionem nostram in elementis suis mundus imitat? per quotidiana quippe momenta lux ipsa temporalis quasi moritur; dum supercentenibus noctis tenebris, ea quae respiciebatur, subtrahitur, et quasi quotidie resurgit, dum lux ablata oculis suppressa, iterum nocte reparatur. Equidem nullum aliud apparet discrimen in hac similitudine (quod et ad rem nostram facit) nisi quod ibi lux oritur a sole, hic a terra; ibi a sublimi orbe coelesti, hic ab inferiori sepulchro: ibi post obscuras tenebras aeterni obscurantes, hic post mortis caliginem, obsequens vitae vita expanditatem. Magnus Ambrosius (in orat. de fide resur. t. 4.) praecclare admodum dixit, mysterium hoc resurrectionis Christi, et nostrae delineari, ac de pingi in grano frumenti arido, quod cum terra molli suo gremio exceperit, et abscondit, postea mirabili virore in spicam erum-****

pens, et omnibus aspectu gratum prodiens suscitari videtur: Quid dubitas (ait) de corpore corpus resurgere, granum scribitur, granum resurgit; pomum decidit, et pomum resurgit; sed flore granum induitur, felliculoque vestitur: hoc mortale oportet induere immortalitatem. Eodemque loco ad idem adducit, quod in aliorum fructuum seminatione accidit: Quid de fructibus loquar? nonne tibi videntur occidere, cum decidunt, resurgere, cum reviviscunt? quod satum est, resurgit; quod mortuum est, et in eadem genera, et in eandem speciem reformatur: quod symbolum prius certe tradiderat Iob (14.): Lignum habet spem, si praevisum fuerit, rursus virebit, et rami eius pullulant; si senuerit in terra radix eius, et in pulvere mortuus fuerit, truncus eius ad odorem aquae germinabit. Origenes, et divus Gregorius, quos refert Glossa, docent imaginem resurrectionis fuisse virgam Aaronis, quae inter reliquias omnes aridas sola mirabiliter floruit: Virga Levi, (ait Glossa), ad florem rediit, quia corpus Domini vere sacerdotis in mortis ariditate positum, in florem resurrectionis erupit. Haec virga si amygdalina fuit, ut perique Hebraeorum tradunt, apta satis est similitudo. Ut enim inter omnes arbores prima omnium amygdalus floret: ita Christus noster primus fuit, qui inter homines ad vitam immortalis surrexit; ut propterea merito Paulus promogenitum eum omnium mortuorum vocaverit. Quod si mentis oculos ad illam aliam virgam Moysis convertamus, illustriora fient omnia, quae hoc usque diximus: illa namque integra, victrixque manens, omnes alias Magorum Pharaonis virgas devoravit; non aliter Christus deglutiens mortem, eam destruxit, invisibilisque suae omnipotentiae dextera, omnes suos adversarios expugnavit, ac prae timore tabescentes, multo magis quam Moyses Magos illos Pharaonis, delisit. Divus Chrysostomus (in prima ad Corinth. Epist.) in hanc resurrectionis similitudinem stupendum, ac prodigiousum sterilitis Sarae, atque Rebeccae paritum adducit, quae meo iudicio in eo valde assimilantur: tum quod nihil in rerum universitate sterilis esse videatur sepulcro, et vixit fecunditatem, ut copiosissimum nobis germinaverit fructum, Christum videlicet Dominum mortalem ac gloriosum: tum quod vero resurgens Isaac filio Sarae, victor saeu fratris victor evasit, congrue salis assimilatur. Id tamen mirabile, et prodigiousum est, atque ad rem nostram non parum conferens, quod Solinus refert (lib. 1. de mirabil. mundi cap. 13.), ubi narrat, in provincia quadam fontem inveniri eius naturae, et conditionis, ut sicut in eum si fax cerea accensa immittatur, prodit extinta, sic si intra extincta submergatur, accensa, atque inflammata prosilit. Hoc sane est, quod Christo accidisse Catholici fatentur: vivus enim se immisit in mare tribulationum, quae adeo illum undique oppresserunt, ut dicere compellerent (Psal. 68.): Intraverunt aquae usque

ad animam meam. Infixus sum in limo profundi, et non est substantia. Eo tamen pervenit calamitas, ut tandem spiritum amiserit, ut fatetur ipse (ibid.): Veni in altitudinem maris, et tempestas demersit me: tamen velut fax illa extincta, immisit in sepulcri fontem, inde velut novis gloriae flammis accensus, vivus, atque gloriosus prodiit. Itaque flammam vitalem, quam persecutionum procella, inimicorumque rabies extinxerat, splendidiorem ac sepulcro recuperavit: nam antea mortali ara fruebatur, ex sepulcro vero resurgens, immortalis iam, atque gloriosa animae pariter, et corporis fruitur vita.

Sed si placet, contempleris haec eadem sublimius in humani generis capite, primoque omnium parente Adamo, cuius Deus corpus luteum atque informe plasavit, et in eum spiritum vitae immisit (Gen. 2): Spiritus in eum spiraculum vitae. Divino enim flatu ex lutea, inanissime materia, corpus vivum, atque animatum efformavit. Et factus est homo in animam viventem. Ita sane configit in resurrectione Christi, in cuius corpus, cum exanime esset, Deus immisit spiritum vitae, animam scilicet, quam ei reinvitavit, ex quo Christus mortuus, factus est homo in animam viventem. Hoc idem nobis ad vivum exprimit suscitatus Iacob Patriarcha a somno, quo correptus erat (Gen. 28): Evigilavit Iacob de gravi somno; surrexit sano Christus, quasi evigilans a mortis somno, quo sopitus in sepulcri lecto per triduum dormiens iacuerat. Idem nobis praesertit Ioseph ductus e cisterna, in quam missus a fratribus in maximum postea regni totius imperium proventus, a suis olim parentibus, ac fratribus per solem, lunam, stellas, et manipulos in somno quasi omnium dominus adoratur. Sic hodie Christus e cisterna sepulcri liber prodiens, in quam suorum fratrum invidia, populi nempe Hebraei, impie proiecitur fuerat, gloriosus exurgit, sceptro regni, atque regio diademate coronatus; universorum, quae coeli ac terrae ambitu continentur, haeres, ac legitimus Dominus declaratur; adeo ut verius multo Deo Patri dicere liceat, quod fratres Ioseph patri Iacob protulerunt (Gen. 45.): Filius tuus vivit, et dominatur in universa terra, prout et ipse testatus est (Mat. ult.): Data est mihi omnis potestas in caelo, et in terra. Idemque etiam videtur adumbrasse, quod Ioseph ob falsum crimen impositum, in carcerem detrusus, et in vinculis alligatus, ad pristinum libertatem reductus, regisque ornatus vestimentis, hostium suorum victor evasit. Iacob afflictus, crudelis Esau manus, duasque hostium acies hilaris effugit. Dada a custodiibus, licitoribusque Saul undoqueque circumdantibus comprehendi non potuit, quin semel arreptam fugam perfecerit, ac salvus, et liber remanserit Iob nudus bonorum omnium iacturam passus, omniq; humano solatio destitutus, tandem in meliorem, ditoremque fortunam summa alacritate rediit. Filius mulieris Sareptanae iam mortuus, vi-

tam iterum recuperat, et filius Samanitis suscitatur a mortuis. Hieremias in puteum coniectus, sanus, incolomisque egreditur. Iesus Sacerdos magnus exiit vestem sordidam, et nitida, atque pretiosa exornatur. Fortis Banaia dux egregius in profundissimum cavatum descendens, tempore nivis leonem illaesus interfecit. Templum celeberrimum semel a Chaldeis funditus eversum, postea miro artificio reaedificatur: ad quod forte allasit Dominus cum dixit (Ioan. 2.): Solcite templum hoc, et in tribus diebus reaedificabo illud. Fide namque catholica certum est, ipsum de templo corporis sui fuisse locutum, quod morte solum post triduum erat in vitam restaurandum gloriosum, et immortale: Ipse autem (inquit Ioannes) loquebatur de templo corporis sui.

Quid plura de tanto ac tam foecundo argumenti generi dicam, nisi quod me copia inopem facit? Sane tot imaginum ac figurarum praedictis hoc tantum mysterium Deus cumulavit, ut prae multitudine, quasi hucusque nihil prorsus effludiret, nunc inchoare videat. Hodie enim arca testamenti in curru sui gloriosi corporis dotibus immortalitatis commutatis sistitur. Hodie candida illa columba transacto inundanti passionis diluvio in arcam rodit, arcae Ecclesiae ramum deflorens olivae in ore suo, Pax vobis, dicens: Olivam enim pacis, et victoriae symbolum extitisse nullus ignorat; niger vero, ac infelix corvus (Iudam intelligo) in profundum desperationis demersus misere interit. Hodie sanctus Noe Christus divini erga nos amoris vino inebriatus a somno mortis evigilat, maiestatis, ac gloriae vestimentis cooperta nuditate. Hodie Isaac divinus perfecto sacrificio, vivus post tertium diem fratris sui domum redit. Hodie coelestis Moyses ex fiscella bitumine finita, ne fluctibus Nili, idest, mortis submergeretur, salvus, ac incolomis evadit, suos in mari rubro demergens, imperversarios, et ex capite Pharaonis regiam coronam auferens. Hodie manus, quae in sinu Moysis leprosa facebat, inde educta munda comparet, fortis, et pulchra. Christus enim manus est Patris (Psal. 143.): Emitte manum tuam de alto. Haec manus quasi leprosa abscondita fuit in sepulcro (Isai. 53.): Et nos putavimus eum quasi leprosum, et percutsum a Deo; e sinu tamen sepulcri sana, fortis, atque pulcherrima prodiit. Hodie lapis singularis delectus, ac reprobatus, hominibus extinctione contemplabilis in praecipuo aedificii loco collocatur (Psal. 117.). Factus est in caput angulis: siquidem resurgens Christus supremus terrae coelorumque Monarcha, et caput omnis creaturae, erectus est, iuxta illud (Ps. 117.): Lapis, quem reproberunt aedificantes, hic factus in caput anguli. Hodie verus Tobias post longam diurnamque peregrinationem liber ab immani devoratore mortis pisce, qui eum invaserat, laetus, et gaudens in domum revertitur. Hodie sanctus Mardocheus hostem sibi Aman, Principem scilicet tenoratum, in ligno crucis suspendit. Hodie rubus post ardorem eru-

cis illaesus ab igne mortis consumente evasit. Hodie passer in hostium pro leproso oblatas, dotibus gloriae, alarum vice ab igne sacrificii liber evolat. Hodie divinus Ionas incolumis e ventre caeli progreditur, per quadraginta dies praedicatorum non Ninivae, sed discipulis futuris mundi magistris, ut ait divus Lucas: Per dies quadraginta appares eis, et loquens de regno Dei. Hodie sol iustitiae, qui aliquantulum nebulis fuerat obscuratus, clarioribus radiis splendens oritur. Hodie fortis atque invictus Samson observatis Gazae portis victor prodiit de hostibus triumphans, ut elegantissime Chrysostomus his verbis prosequitur: Samson iter faciens leonem manibus enecavit; et Dominus ac Salvator noster per suscepti corporis sacramentum leonem Diabulum, extensis in Crucis manibus, interemit. Samson de ore leonis foveam mellis abstraxit; Dominus de faucibus Diaboli plumbam suam, quae sibi per viam facta est ducis, eripuit. Samson populum Israel, debilitatis hostibus, Dominus extinctis daemonis populum suum de morte perpetua liberavit. Samson obscervatis clauditur in civitate, Dominus obsequio clauditur monumento; Samson fractis seris sublatisque portis securus evadit, Dominus ruptis infernae sedis obicibus, apertoque sepulcro, recepta carne, a morte liber egreditur. Hodie denique progreditur victor fortis leo tribu Iuda: Vicit, inquit Ioannes (Apocal. c. 5.) Leo de tribu Iuda.

Verum cum reliquis tantum mysterium adumbrantes figuras celerius percurerim, in hac ultima paulo amplius libet immorari. Pro cuius clariori intelligentia in memoriam quaeso revocemus, solem omnium planetarum facile principem per varia Zodiaci signa discurrerentem, integrum anni sui cursum peragere; ande opus est aliquando in Virginis, aliquando in Aquarii, quandoque in Tauri, quandoque in Leonis signo commorari: quod eapropter hoc nomine appellatur, quia eo tempore ardentes emittens radios, quasi leo rugire videatur. Sic igitur noster sol iustitiae Christus Dominus, postquam signum Virginis, hoc est viscera Virginis Matris ingressus est, signum transcurrit Aquarii, lacrymarum videlicet, quae effudit Lazari suscitandi causa: Lacrymatas est (inquit Evangelista) Ingressus etiam Hierusalem videns civitatem flevit super illam. In Cruce denique, cum clamore cecidit, et lacrymis, (teste Paulo) emisit spiritum. Signum Tauri etiam pertinens, factus Deo Patri tantquam vitulus, in ara Crucis se obtulit. Hodie tamen his omnibus, et aliis signis transcursis in signum progreditur Leonis, quod Iacob his verbis expressit: Catulus leonis Iuda: ad praedam filii mei ascendisti; requiescens accubisti ut leo, et quasi leonem: quis suscitabit eum? Hunc locum de Christo resurgente interpretantur S. Athanasius (in question. ad Ant. q. 103.), S. Ambrosius (in benedict. Patriar.), divus Augustinus (lib. 26. de civit. Dei cap. 41.), S. Bernardus (hom. super mis.), et divus Gregorius (super psal.

101.). Tris autem de Christo habentur in verbis Iacob. Primum: *Ad praedam filii mei ascendisti*, quod in montem altum rupemque praeruptam Crucis ascenderet, ut inde hominum corda praedaretur; neque enim praeda absque labore cuiquam conceditur, iuxta antiquam Graecorum sententiam: *Di aona laboribus vendunt*: et Hortalius magno ingentique labore infernum dixit vinci: *Perripit Acheronta Hercules labor*. Secundo ait: *Requiescens accubisti, ut leo*, quia praevidebat corpus eius in sepulchro requiescere, ut David etiam praedixit: *Caro mea requiescet in spe*, et anima eius similiter in sinu Abrahae. Phrasin Chaldaica transfert: *Requiescit in fortitudine quasi leo*. Nam licet mortuus iaceret ut homo; intus fortitudine, ac virtute divina pollebat, ut Deus; alii vertunt: *Dormisti, ut leo, et sicut catulus leonis*. Sicut enim dormiens leo fortitudinem leonis non amittit; ita Christo mors hominis Dei potentiam non abstulit. Tandem subiungit: *Quis suscitabit eum?* Origenes (*hom. 49. in Gen.*), et Eucherius (*ibidem*) advertunt, catulum leonis recens natum dormire per dies tres, et totidem noctes; tertia vero die laena eius mater vehementem adeo rugitum emittit, ut locus enbilis tremefactus dormientem excitat: verba haec sunt Eucherii: *Matrem fortissimi leonis scimus esse beatissimam Virginem, eique nomen laenae aptissime commodatur: unicum enim laena habet partum (teste Epiphania), laenae non accidit secundus partus; ita coelestis Virgo unicum tantum edidit filium, leonem de tribu Iuda*. Et sicut laena, rapto sibi catulo, pro dolore tremendos repetit rugitus, quibus dormientem catulum tertia die excitat; ita haec beata laena acerbissimo Christi moerore confecta praeruptum sibi catulum, ac mortis somno in sepulchro iacentem valido suspiriorum clamore ad vigiliam vitae revocavit. Mihi enim credibile valde est Christum Dominum amatissimum huius laenae catulum, ob laudandam Matris dolorem resurrectionis tempus accelerasse: quamvis enim ad vespertinum diei dominicae resurrexisset, promissum sane adimpleret tertia die resurgendo, cum adhuc tunc fuisset tertius dies; ut tamen desolatam Matrem solaretur, summo mane diei dominicae resurrexit, iuxta illud David: *Zurgam ditulco*. Verum, ut clarior appareat, quam apte Christus resurgens leoni assimilaretur, peculiare quoddam huius regii animalis conditiones (quarum et antiqui Patres et naturalium rerum scriptores meminere) attente contemplerur.

Anastasius Sinaita (*lib. 4. in comm. in heza.*) asserit, leonem nunquam dormire, fuisse sententia Manethonis Aegyptii (referente Piero), sed re vera dormit. Somnus enim, ut docet Aristoteles (*lib. de somno, et vigil.*) ita proprius est animalis, eique necessarius, ut absque eo conservari nequeat. Ideo tamen vulgo leo nunquam dormire, sed semper vigilare dicitur, quod ob brevitatem palpebrarum necesse sit apertis dormiat oculis: et ob id antiqui in symbolum vigilantiae leonem a-

partis oculis depingebant. Alexandrum etiam Magnum (refert Pterius) montem excedisse, eique suam imaginem, pellem, exuviasque leonis habentem super caput impressisse, quo significaret eam esse eius vigilantiam; ut adhuc dormiens vigilaret; unde et insignem civitatem a se edificatam Leontopolim nominavit, et pectori matris suae Olympiae imaginem leonis imprimi fecit. Ideo autem Alexander se vigilantem gloriabatur; quod extento extra lectum brachio dormiret, manu tenens globum quandam aeneum, quo in argenteam pelvim decedente eius sonitu continuo exclaretur. Potiori tamen iure Christus Dominus vigilantiam sibi vindicet adscribit, cum mortuus ipse, et in sepulchro dormiens, regia eius persona, Verbum videlicet divinum, omnino vigilaret. Unde aptius, quam Sponsa verba illa sibi usurpare possit: *Ego dormio, et cor meum vigilat*. Quamvis non distinetur, quod licet Sponsa praedictis verbis loquatur, adhuc praesentis mysterio congruunt. Vocans enim Ecclesia Christum cor suum, uno illo verbo duo eius attributa expressit. Primum, quod sicut cor inter omnia membra primum omnium gaudet vita, ob quod primogenitum membrorum merito nuncupari potest; ita Christus Dominus ea procul dubio ratione a divo Paulo compellatur *primogenitus mortuorum*, quod primum ipso fuerit, qui ex mortuis ad immortalem vitam redierit. Secundum, quod adhuc ad rem, de qua agimus, accommodatis est, ex somno desumitur. Sicut enim omnes cognoscitivae dormientis potentiae ab operationibus suis vacant; ita ut nec intellectus discurrat, memoria recordetur, voluntas amet, nec oculi videant, aut aures auscultent, cor tamen semper vigilat, neque per momentum temporis operationi pareat, sed perpetuo motu agitatur. Ita sane Christus Dominus, eius corpore mortis somnum dormiente, suppositum divinum quasi cor in eius custodiam incessanter vigilabat. Sanctus Ambrosius (*lib. 1. hexamer. c. 3.*) testatur, leonis rugu ceteras campestris belluas tremefieri, et praeterea timore ita animo cadere, ut ultra progredi minime possint; ita sane configit in Christi resurrectione: nam praeterquam ipso resurgente custodes sepulchri perterriti, et velut emortui in terram deciderint talis fuit, tamque potens Christi resurgens fremitus per Apostolorum praedicationem, ut offiderent homines, more bestiarum viventes, divino timore perterriti, ut iam olim praedixerat Abacuch (*c. 3.*): *Asperit, et discolori gentes; vel ut Septuaginta, et Theodoretus, Theophylactus, et divus Hieronymus transulerunt, Asperit, et distaburunt gentes*. Consentiant etiam omnes rerum naturalium Historiographi cum Aristotele, leonem regem omnium animalium esse: et argumento est ipsum nomen: nam Graece leo regem significat. Christo Domino regalis dignitas, regiaeque corona adeo congruit, ut Rex natus fuerit (*Matth. 2.*): *Ubi est qui natus est Rex Iudaeorum?* et rex esset, vilam mortalem accepit: quaerenti namque Pilato (*Joan. 18.*):

Tu et Rex? Respondit: *Ego in hoc natus sum*; quasi diceret, ego ut essem rex, natus sum. In Cruce etiam mortuus iaceo rex perseveravit, ut ipsa tituli inscriptio praefert (*Joan. 19.*): *Jesus Nazarenus Rex Iudaeorum*. Nullibi tamen ita splenduit abscondita, quae praerant in illo potentiae magnitudo, et regia maiestas, ac in triumphali eius resurrectione effulsit. Unde dilectus Ioannes in sua Apocalypsi vidit illum regio comitatu circumdatum, et in femore eius conscriptum: *Rex regum, et Dominus dominantium*. Et quidem si capropter leo rex merito omnium animalium nuncupatur, quod fortitudine prae omnibus illis praestet (*Prov. 30.*): *Leo fortissimus bestiarum ad nullius pavebit occursum*: unde in ventre matris per viginti sex menses immoratur, donec dentibus, et unguibus quasi armatus prodeat, ut ait Silesius S. Iustini martyris commentator (*in libro de veritate Christianae religionis*); quam apte id etiam Christo conveniat, qui non videat: ipse enim invincibili fortitudine praecinctus, quasi fortissimus leo ab utero matris prodiit; et cum primum natus est, ubera matris sugens Damascenum perterritum, et spolia Samariae, invito Assyriorum Rege, abstulit, ut praedixerat Isaias (*c. 8.*): *Antequam sciat puer vocare patrem suum, et matrem suam, auferetur fortitudo Damasci, et spolia Samariae eorum Rege Assyriorum*. Itaque resurgens Christus, mortis victor, atque triumphator evasit, fortemque armatum a sua sede delurbavit, et gloriose in fugam adegit (*Joan. 12.*): *Nunc princeps huius mundi eiecitur foras*. Aliam leonis miram proprietatem affert divus Isidorus, quod iter faciens, sua ipse cauda sua vestigia ita casset, et delet, ut nullum deinceps eorum super sit indicium. Hoc quam egregie Christo resurgenti apletur, facile quisque intelligit, cum sua resurrectione omnia mortis vestigia deleverit, ut Salomon de colubro praedixerat per petram transeunte, qui nullum sui relinquit signum (*Prov. 3.*): *Fiam colubri super petram*. Christum petram contemplerur (*1. Cor. 26.*): *Petra autem erat Christus*, et post gloriam resurrectionis, nullum mortiferi serpentis signum in eo superesse inveniemus. Edisserunt hoc egregia Tertulliani verba: *Mortem autem, et sepulturam, et resurrectionem Christi una voce Isaias volo ostendere, dicentis: Sepultura eius sublata est de medio, nec sepultus enim esset, nisi mortuus; nec sepultura eius sublata de medio, nisi per resurrectionem*. Atque ad hoc idem allusisse videtur divus Hieronymus (*in Oseam c. 23.*) dicens: *Nequaquam mors in Christum, sed ipse morti supervenit; nec mors in illo ullam potestatis suae viam reperit, et hoc est quod in proverbis, impossibile est super petram serpentis inveniri vestigia*. Ae tandem Solinus, ceterique naturalium rerum scriptores, dum de natura leoninis agunt, unanimes dicunt, cum adeo generoso, ac liberali animo esse praeditum, ut cuiuslibet captae praeciae partem reliquis impertitur animalibus; ita Christus praedae,

quam accepit gloriae, ac immortalitatis, permultos participes effecit, qui simul cum eo ad vitam immortalem resurrexerunt, ut gratissimum doctorum sententia fert. Manet ergo ex his (ni fallor) satis superque exploratum Christum in perisque leoni esse valde similem. Unde ea verba quae auctor libri Machabaeorum dixit de Iuda, qui Christi praecipua fuit figura, *Similis factus est leoni in operibus suis, et sicut catulus leonis rugiens in venatione*, congruentius, quam ipsi nostro Christo conveniunt. Cui sit honor, et gloria in saecula saeculorum Amen.

HOMILIA TERTIA.

Christum Dominum sua virtute ad vitam resurrexisse immortalem, multa ac selecta Scripturae loca, varia, accurataque eruditione elucidata comprobant.

Merito tantae rei, gravissimique argumenti initium a grandioribus illis, maiestatemque redolentibus verbis auspicabimur Apostoli Pauli (*ad Rom. c. 1.*):

Qui praedestinatus est Filius Dei in virtute, secundum spiritum sanctificationis, ex resurrectione mortuorum. Quorum non eadem, sed discrepans videtur expositio a Patribus tradita. Latini namque Patres, divus Ambrosius, Anselmus, divus Augustinus (*de civit. c. 6. et lib. de praedest. Sanct.*) retinent, sequunturque vulgatam hanc lectionem: *Qui praedestinatus est*. Graeci vero, Chrysostomus, Theophylactus, Theodoretus, Cyrillus (*lib. de de fide ad Reg.*), S. Ioannes Damascenus (*lib. 4. de fide cap. 19.*), legunt: *Qui declaratus est Filius Dei*. Cui translationi valde favet Biblia Regia, iuxta positionem Guidonis Fabricii, sic legitur: *Agustus Filius Dei in virtute*, sic legitur: *Agustus Filius Dei in virtute*. Mea sententia haec secunda expositio primam non necessario reicit, sed utraque aptari textui optime potest.

Christus enim non solum fuit praedestinatus in Filium Dei, sed etiam ut Filius Dei agnosceretur esse. Atque ita hunc locum interpretatur Glossa ordinaria, sic explicans: *Qui praedestinatus est manifestari Filius Dei in virtute*. Et multi quidem Patres, ut S. Athanas. (*3. contra Arianos*), S. Ioannes Chrysostomus (*in Actis Apost. 5.*), et divus Ambrosius (*lib. 3. de Sacram. c. 5.*), docuerunt phrasim esse Scripturae sacrae, unde aliquid fieri vel esse inchoare, cum declaratur ac manifestatur. Idque facile colligere licet ex illis Apocalypsicis verbis: *Dignus est Agnus, qui occisus est, accipere divinitatem*. Certum enim est, Agnum non solum illo tempore dignum fuisse divinitate: certum etiam tunc recens non accepisse divinitatem, quam tamen ab instanti incarnationis habebat; sed quia post

mortem, et resurrectionem eius, coepit amplius declarari, ac manifestari, ideo tunc divinitatem accipere dicunt. Hac certe phrasitons Deus Abraham, in victimam Isaac sibi offerenti, dixit: *Nunc cognovi, quod timeas Deum*, quasi dicat, hac nempe tua tam egregia obedientia, qua in rem tam difficili parvisti, omnibus sit patens, et manifestum, quod timeas Deum. His quasi factis fundamentis, tria ponit Paulus, quibus Christus declaratus est Filius Dei, isque naturalis. Primo per miracula, atque prodigia, *In virtute*. Secundo per sanctificationem animarum, *Secundum spiritum sanctificationis*. Tertio, quod ultimum est, et velut omnium coronis, per resurrectionem ex mortuis vi, ac virtute sua, *Ex resurrectione mortuorum*. Quis enim, nisi simul Deus esset, et homo, cuiusmodi Christus, posset tam mirabile, tanque prodigiosum opus exhibere? ut homo quidem, fuit mortuus; ut verus Deus, resurrexit: si solum esset Deus, non posset; et si solum esset homo, resurgere ex mortuis non valeret. *Morientes non vivant, gigantes non resurgant; aut ut alii legunt: Mortui non vivunt, gigantes non resurgunt*: verba sunt Isaiae, quorum egregiam expositionem tradit Procopius: *Vis scire* (inquit hic auctor) *quam necessaria ulatione sequatur Christum esse Deum, siquidem seipsum a mortuis suscitavit? Quaero a te quis unquam hominum muscipula mortis captus, claususque semel, inde potuit vi sua, atque virtute liber egredi? aut quem gigantum haecenas experti sumus ita fortem, ut mortuus, atque in sepulchro clausus, seipsum potuerit inde vivum liberumque suscitare? Non certo absque mysterio, ubi nostra Vulgata habet, Gigantes non resurgunt, Septuaginta interpretes transtulerunt, *Neo medici suscitabant*. Quantumvis legas, consulas, evolvas, colustres medicorum antiquissimos, ac celeberrimos, Galenum, et Hippocratem, vel etiam Aesculapium, quem ob inandiam artis medicae excellentiam inter Deos retulit antiquitas; neminem eorum reperies, qui herbam aut antidotum sibi, aut alicui aliori detexerit adversum morbum mortis, vel remedium aliquod, aut pharmacum tradiderit, quo mortuos in vitam revocarent. Si igitur hoc ita est, omnesque fatentur, Praeclusam omnino a natura esse viam, qua a privatione ad habitum fit regressus, et a morte ad vitam transitus; efficacissimum sane manet Pauli argumentum, quo Christum Deum esse declaratum inferit, quia seipsum potuit a mortuis suscitare. Erat Christus antea mundo ignotus, quibusdam mendax, aliis seductor, inimicus, vel daemonem consulens, aliis Samaritanis, qui vero demonium habens videbatur; si rem magnam, dicebant, eum Hieremiam, aut Eliam, aut aliquem ex prophetis esse. Per victoriam autem, atque triumphum resurrectionis, qua se insula vi, atque potentia a mortuis in vitam revocavit, perspicue declaratus esse Filius Dei naturalis (Ecce. 38.). *Magnificabor, et sanctificabor, et notus**

ero in oculis multarum gentium, et scient, quia ego Dominus. Omnes mihi triumphum canent victori, Filium Dei esse fatebantur, cum viderint me Dominum esse vitae, et mortis. Hinc etiam patet, quare Christum Paulus, alibi scribens ad Corinthios, *primitias appellaverit mortuorum*. Namquid non prius a mortuis resurrexerat Lazarus, et filius viduae, ab eodem Christo ambo suscitati? Elias etiam olim mortuum suscitaverat, Eliseus vero duos. Quare ergo eum Paulus *primitias appellat mortuorum*? Primitia quidem, quia ipse solus fuit primus, atque erit ultimus qui se virtute sua a mortuis suscitaverit. Secundo, quia, ut Epiphanius (ad Honoratum) ait, ceteri suscitati fuerunt, ut iterum morerentur; Christus vero, ut in vita maneret immortalis, in omnem aeternitatem. Mors, namque ab eo ita victa mansit, ut timeas ac pavida, eum secundo provocare non audeat. Christus (inquit ille) *resurgens ex mortuis, tam non mortuus, mors illi ultra non dominabitur*. Id forte ostendere videbitur, quod inter cetera, quae in passione Domini evenerunt prodigia, atque portentosa, narrat Matthaeus, multos, videlicet ex mortuis simul cum Domino surrexisse: *Et multa* (inquit) *corpora sanctorum quae dormierant, surrexerunt*: et ut docent Clemens Alexandrinus (lib. 6. Stromatum), divus Epiphanius (haeres. 75.), Origenes (lib. 4. super Epist. ad Rom.), S. Ambrosius (lib. 4. de fide cap. 1.), et plerique alii Patres: omnes illi, qui cum Christo surrexerunt, in vitam redierunt immortalem: nam cum eorum resurrectio a Deo in testimonium daretur resurrectionis Domini, oportuit eos ad immortalem, sicut Christum, resurgere vitam, ne aliqui minus congrua esset eorum testificatio. Fuerunt ergo alii, qui prius, quam Dominus in vitam immortalem resurrexerunt. Huic argumento succubuisse videtur magnus Pater Augustinus (in Epistola ad Evodiam), convictus loco Pauli: et sequitur illum divus Thomas, dicens, resurrectionem Domini non potuisse causam esse exemplarem resurrectionis aliorum hominum, ut revera fuit, nisi ipse primus ante omnes ad vitam rediret immortalem, quod in universum exemplaris causa, aliqua duratione, saltem naturae, debeat effectum praecedere. Sentit ergo divus Thomas illud miraculum per anticipationem narrari ab Evangelista, quasi tempore passionis contigerit, quod revera contigit post resurrectionem. Divus autem Hieronymus prodigium illud putat a tempore passionis ante resurrectionem incepisset tunc enim sepulchra fuerunt aperta; post resurrectionem vero fuisse omnino perfectum, et consummatum, quia tunc corpora surrexerunt. Forte conciliari non incongrua possent ambae sententiae, si diceremus, corpora quidem illa ante resurrectionem Domini resurrexisse mortalia, neque tamen postea fuisse iterum mortua, sed a Christo resurgente in participationem suae immortalitatis, atque gloriae transmutata. Sed quia variae sunt in hac re, et discrepantes sententiae,

acommodata nobis in hoc loco videtur subtilis quadam expositio Chrysostomi (serm. de Ascensione Dom.) pro intelligentia Pauli. Adverit igitur, primitias Deo non offerri ex primis terrae fructibus: neque enim hi solent esse praecipui, immo et contra forte pessimi, sed offeruntur ex fructibus optimis, atque maturis. Ex vinea namque uvae acres, licet primae sint, in primitias offerri, minime consuevit: et hinc est, quod divus Clemens magistrum suum Petrum vocat primitias Apostolorum, non quod primus in Apostolatam fuerit vocatus (prior enim fuit Andreas), sed quia fuit inter omnes primatum tenens, atque excellentiam, et dum ab eodem Petro fuit ipse Clemens ordinatus, eiusque successor designatus, refert sibi haec verba dixisse: *Tu es primitiae earum gentium, quae per me salvatae sunt*. Nonno primus ex gentibus Petri praedicatione conversus ad fidem Cornelius? Quomodo ergo cohaeret, quod Clemens sit primitiae conversionis optimus, ac maturitate dulcissimus. Haec igitur ratio Paulus, dum Christum vocat primitias resurgendum, praesertim docet, eius resurrectionem reliquis eminere excellentia, ac dignitate: quod reliqui omnes aliena virtute, Christus sua potentia non aliunde mutata resurrexerit, sitque fructus hic multo suavior ac dulcior. Reliqui ut immaturi putrescere poterunt, iterumque mori, iuxta sententiam Patrum iam memoratam; Christus vero resurgens, nunquam ultra mortuus est, sed vita fruitur immortali, ac gloriosa, in omnes aeternitates feliciter duratura.

Praeclara ad hoc institutum sunt verba David (Psal. 101.), quae Christi personam a gens protulit: *Vigilavi sicut passer solitarius in tecto*. Videtur meditatus David mortem Christi, velut somnum fuisse, qui suum finem habet, et terminum, post quem potentiae omnes ad suas vitae actiones, quasi vivaces resurgunt. Multo ergo magis Christus post mortem immortalitatis, et gloriae dotibus ornatus, quasi a somno surrexit: quod idem David de eodem Christo dixit (Psal. 3.): *Ego dormivi, et soporatus sum, et exprobrai, et Dominus suscepit me*. Primo dicit se dormisse, et surrexisse. Quo sane significat, sicut is, qui dormit, in se principium habet institum, a quo excolitur, nec altero indigeat exteriori excitante; sic Christum interna sua propriaque virtute seipsum a somno mortis excoluisse, a nullo exteriori excitatum. Ammianus Marcellinus, vitam scribens Iuliani Imperatoris, refert eum ita somni fuisse veluti dominum, ut pro voluntate dormiret, et vigilaret quoties vellet. Quod an sit verum, novit Dominus. Fuit tamen verissimum in Christo, qui pro voluntate et somnum coepit mortis; Poistatem habeo ponendi animam meam; et quando iterum voluit, a mortis somno evigilavit ad vitam immortalem: *Et potestatem habeo iterum sumendi eam*. Secundo addit, *Quia Dominus suscepit me*. Neque hoc prius dicitis adversatur: quamvis enim negari non

possit, Christum a Patre fuisse suscitatum: iuxta id, *Quem Deus suscitavit a mortuis*; quia tamen eadem vis, et potestas est Patris, et Verbi, quae intima erat Christo, verissime dicitur, Christum innata sibi internaque virtute, ac potestate a mortuis surrexisse. Immo et animam Christi, et corpus suum resurrectionis fuisse instrumenta, docet divus Thomas (3. p. q. 34. ar. 4. ad 3.): *Secundum virtutem, inquit, divinam, corpus, et anima se invicem resumpserunt*. Summopere autem advertendum est hoc loco illud verbum, *Suscipit me*: nam se patientem dixerat Christus, quasi aquam effusum, quam semel effusam, protectamque in terram nemo sperat colligi posse, ac reciperari, *Sicut aqua effusus sum*; modo autem ait se a Domino servatum, ac susceptum, *Dominus autem suscepit me*. Quod olim videmus in loca praefiguratam: *Præparaverat Dominus piscem grandem, ut deglutiret Ionam*. Sciebat Deus Ionam a nautis in mare proiciendum, ut submersus periret; sed ipse Dominus, quasi rete miserat, remedium quae providerat, quo Ionam servaret illaesum, et a tanto periculo liberaret. Sic igitur Christus hostes inhumani in mare mortis pericerent, ut periret in aeternum. Sed Dominus, inquit, suscepit me, et o facibus mortis in vitam gloriae suscitavit. Non minus commode se Christus passerem quod solitarius in hoc mysterio: *Vigilavi sicut passer solitarius*. Solus enim, et unicuique ipse est, qui hac virtute gaudet se ipsum suscitandi. Configit quidem non semel, ut vivens quis suscitaret alterum mortuum, ut Petrus Tabitham suscitavit; configit etiam, ut unus mortuus alterum mortuum suscitaret, ut Eliseus mortuum ad eius sepulchrum adductum ad vitam revocavit: quod vero aliquis mortuus seipsum suscitaverit, a saeculo non est auditum; Christus autem noster et vivens Lazarum mortuum suscitavit, et mortuos multos ad pristinum vitae gaudium redegit: *Et multa corpora sanctorum resurrexerunt*. Sed quod praecipuum est unum, et singulare, etiam ipse mortuus seipsum suscitavit, quod Magdalena mysterium quidem necesse, a Spiritu tamen sancto affata dixisse videtur, dum Dominum hortulanum esse existimans in hunc modum eum allocuta est: *Dominus si tu sustulisti eum, dicito mihi*; nempse si tu extraxisti e sepulchro, et sustulisti, dic mihi. Vere quidem ita factum erat, ipse enim Dominus suscitans seipsum sustulit se a sepulchro. Quod meditatus fuisse videtur divus Augustinus (serm. 133. de tempore: alias secundo in die Parasceves) dum dicit: *Recte interrogat, si tu sustulisti eum, ipse enim tulit corpus suum, qui illud protulit de sepulchro; ipse tulit corpus, qui illud iacens, et dormiens sua aspiratione collegit; ipse tulit corpus suum, qui illud divinitatis virtute gestans, portavit ad coelos*. Haec omnia roborari praecleara videntur illustri quodam loco Hieremiae (Thren. 4.): *Sei et laminae nudaverunt mammam, lactaverunt catulos suos: Filia populi mei crudelis, quasi struthio in deserto*. Quo primum significat ma-

tribus quibusque ita a natura insitam esse filiorum curam, ut et lamiae quantumvis ferae, ac crudeles nudent mammam, quo filios lactent, ac nutriant; Populus autem meus erga me crudelis, et inhumane exilitit quasi struthio in deserto. Hecor Piatos (in annotationibus in hunc locum) advertebat, Hebraea voce significari animal a Latinis dictum draconem, de quo tradit Isidorus (lib. 8. c. 13.), esse crudele ac venenosum, et serpentium maximum. Alii Plinium secuti, dicunt esse ferae genus quod in interiori Africa degit, quod vultu quasi mulieris, et uberibus magnis, ac pulchris blanditur, trahitque homines ad se: sique deceptos in frustra descripsit, atque devorat. Alii striges mulieres maleficas significari putant, quae filios rapiunt alienos, eorumque sanguinem sugunt. Quidquid horum verum sit, praedictis verbis significatur, maiorem fuisse, saevioreque inhumanitatem illius Populi, quam draconum, et lamiarum. Quantumvis enim ferocissimi dracones, quantumvis lamiae ferae saevissimae, quantumvis striges crudeles, et inhumanae in filios alienos existant, nusquam auditum est, dracones, lamias, vel striges in filios suos saevisse, eosque occidisse, aut sanguinem eorum ebibisse: suo potius sanguine eos nutriunt in lac converso. Et subiungit Propheta: *Filia populi mei crudelis, quasi struthio in deserto.* Huius bestiae naturam depinxit Iob (c. 39.). *Derelinquit ova sua in terra, et oblitiscitur, quod pes conculcet ea, aut bestia agri conerit; durat ad filios suos, quasi non sint.* Deserit itaque ova sua humi, operitque terra, nec curat, quod conculcari possint, prorsusque frangi a transeuntibus. De quorum progressu usque ad pullorum procreationem agens Caelius Rhodiginus, dicit ea emittens ab struthione, ipso oculorum respectu radisque foveri, donec pullos emittant. Verisimilius tamen est quod Albertus Magnus scribit, ardentibus solis radiis in terra primum foveri, eiusque calore, quasi materno, in vitam usque perfici, sique vivos inde egredi pullos. Merito igitur Christus Dominus, Duram erga se sui Populi inhumanitatem exaggerans, non solum draconis veneno comparat, et lamiae feritatis, ac infestantis strigum immanitatis, verum etiam struthionis crudelitatis, qui ova sua in terram, quasi eorum prorsus oblitus, sepulta derelinquit. Non aliter quippe fera gens Christi Domini corpus in illo septiculo detransit, quam ut simul cum corpore eius etiam memoriam in se prorsus sepeliret. Sed Dei bonitate ac virtute contra res accidit. In illo enim sacratissimo corpore ab Spiritu sancto efformato latebat, quasi in ovo, croceus virtutis divinitatis, Deusque illud radius suae virtutis ita fovit, ut redeunte in ipsum anima, illico novo quasi resumpto calore, in vitam redierit immortalitatem; et sicut de filio struthionis dicit Iob, *Cum tempus fuerit, in altum alas erigit; deridet equum, et ascensorem;* ita Christus illius venatoris, custodes scilicet qui circa sepulcrum expectabant; tamque celeri volatu se erexit, ut mulieres quantumvis maue

dilucto venerint, et Petrus quantumcumque velociter accesserit, et cecurrerit, ipsum non invenerint. Unde Angelus dixit: *Surrexit; non est hic.*

Quae verba si alius perpendamus, praeclearo nostrum stabilimentum intantum: multum enim interest inter hoc, quod est surgere, et hoc, quod est excitare, vel erigi. Reliqui certe mortui excitati erectique fuerunt a sepulchris, in quibus iacebant; Christus vero noster ipse seipsum erexit, ipse resurrexit a sepulchro, nempe virtutem habens intimam, qua seipsum excitaret, atque erigeret: *Surrexit; non est hic.* Enim vero cum in haec incidimus verba, silentio praeterendum non est, quod circa ipsa occurrit, a nostro instituto minime alienum. Antiqua iam olim receptum invenio consuetudine, virorum illustrium, Heroumque sepulchra epitaphiis exornari, amplitudine, dignitatibusque eorum, quasi praecoxibus, virtutum, atque facinorum quasi compendiis. Sic Plutarchus ad sepulchrum Alexandri refert positum emblemata, Asiam, et Europam devicta, ac addita inscriptione, *Alexandri victoria.* Rex vero Cyrus hoc sibi in sepulchro inscribi iussit: *epitaphium, Hic iacet Persarum debellator.* Themistoclis in monumento incisae fuerunt praecipua tollis vitae facinora, superscriptis his verbis, *Memoranda facta Themistoclis.* De sepulchro Iesue Hebraei doctores testantur, in eo pro emblemate fuisse solia imaginem, hisce inscriptis: *Sol contra Gabaonem non movearis, in prodigii illius aeternam memoriam, quo solem velocissimo cursu properantem coarctavit.* Has tamen omnes inscriptiones longe superat sepulchri coelestis Regis epitaphium, ab Angelo inscriptum: *Surrexit; non est hic.* Mirabilis sane, ac inaudita inscriptio, et cum omnibus hucusque factis inscriptionibus quasi a diametro pugnant; cuiusvis enim quantumvis maximi Monarchae inscriptio dicere consuevit: *Hic iacet Rex Alphonsus; Hic iacet Princeps Carolus,* exempli gratia; in hoc tamen Christi sepulchro omnino diversam reperio inscriptionem, hic non iacet Iesus, *Surrexit; non est hic.* Appropinquante enim die tertia, Deus illi, quam impie Iudaei abstulerant, vitam restituit, eamque iam non mortalem, sed immortalem contulit. Quod ita fieri consuevit, quod statuitur, ut spoliatus ante omnia sit restituendus, additque in lege recompensationis Hispaniae, ut haec restituito fiat tertia die. Cum ergo iniuste Christus Dominus fuerat vita spoliatus, Agnus quippe, erat innocensissimus; ad personam Verbi divini, quae sacram illam humanitatem protegebant, perlinebat imperato, ut die tertia vita calumniose ablata ei restitueretur, eaque multo iam melioris conditionis, quam antea; vita enim mortali fuerat spoliatus, atque passibilis; immortalis tamen, et impassibilis indutus, et in integrum restitutus gloriosus resurrexit, Angelo dicente: *Surrexit; non est hic.* Ut tamen mysterium in hoc epitaphio recipit, melius intelligamus, addamus

alterum super idem sepulchrum, quasi primi illius commentarium. Emblemata igitur depingit, phoenix avis, et inscriptio sit haec: *A me ipsa renascor,* hoc est, vim resurgendi mendicare minime indigeo ad fores alienas: habeo enim intra me innatam virtutem, qua renasci possim. Divus Ambrosius (lib. de fide resur.), et Lactantius Firmianus, de Phoenice, Christum adumbrante, docent Phoenicem hanc avem, dum morti se vicinam sentit, naturae instinctu ligna colligere ex arboribus maxime odoriferis, atque aromaticis, et in illis tanquam intrasuum nidum alas quater super struem lignorum, eoque concusso ligna accendi, ipsamque comburi, et ex cineribus ipsius oriri vermiculum, ex hoc vero ipsam in vitam renasci, ut merito dicere possit, *A me ipsa renascor.* Si igitur Christus noster, velut altera Phoenix in mundo singularis, iacens in sepulchro, circumdatus odoribus, conditusque aromaticis pretiosis (centum quippe librae myrrhae, et alios emptae fuerunt ad sacrum corpus condendum) alas omnipotentiae suae propria atque innata virtute quatens, a morte in vitam renatus est immortalitatem: *A me ipso renascor.* Quod longo aspiciens sanctus Iob, personam Domini agens, propheticè dixit: *In nidulo meo moriar, et sicut palma multiplicabo dies meos.* Translatio Graeca, ut Beda annotavit (in Iob 29.) habet: *Sicut phoenix multiplicabo dies meos,* et sepeliri in nidulo sepulchri, quasi avis phoenix; inde tamen multiplicabo dies meos. Sed ut videas, quam apte Christus resurgens dicitur renasci, atque regenerari, momento ipsum per Matthaeum resurrectionem, regenerationem vocasse (Matth. 19.): *In regeneratione, cum sederit Filius hominis;* et in Iob, ubi nostra Vulgata legit: *Expectabo, donec veniat immutatio mea;* id est, exspecto diem resurrectionis meae, Symmachus legit: *Expecto, donec veniat nativitas mea,* nempe quia resurrectio est secunda nativitas. Et Petrus in Actis Apostolicis, de resurrectione Domini loquens, affert verba Psalmi secundum, quibus Pater Filium alloquitur resurgentem: *Ego hodie genui te.* Estque hic sensus contextualis valde consonus: egerat enim Propheta sanctus de passione Domini: *Asiterunt Reges terrae, et principes convenerunt in unum adversus Dominum, et adversus Christum eius;* post haec vero de resurrectione agit, dicens: *Filius meus es tu, ego hodie genui te;* quasi dicat, hodie, Fili, te regeneravi. Et quia in die praesertim resurrectionis Christo in haereditatem datae sunt gentium nationes, quasi spolia, ac triumphus victoriae, continuo addit: *Et dabo tibi gentes haereditatem tuam, et possessionem tuam terminos terrae.* Et si rem attentius consideremus interpretationem hanc Petro dignam ratio ipsa confirmabit. Sicut enim granum frumenti primum in terram proficitur, ibique moritur, atque sepelitur, postea vero in novum calamus, viridemque spicam repossitur, sic Christi corpus in terram, ac sepulchrum proiectum, mortuum, atque sepul-

tum post triduum fuit renatum, forma, pulchritudineque mirabilis praeditum, ita ut oculos, animosque omnium ad se cogeret. Immo si natalitatem primam Domini cum eius resurrectione velimus comparare, non pauca detegemus similitudinis argumeta: sicut enim in intactae matris visceribus delituit; ita in sepulchro novo, in quo nullus positus fuerat, sepultus fuit: et sicut in virginali thalamo anima fuit corpori unita; ita in sepulchro fuit reunita: et sicut ab utero matris exiit inviolato virgineo claustris; ita in resurrectione exiit ab utero sepulchri, irrupta petra, et inviolatis sigillis, quibus signatum erat monumentum. Quae omnia invenimus apud Ambrosium (ser. 48.), ubi loquens de sepulchro Christi ait in haec verba: *Ubiq; beato corpori defertur sanctitas, ubiq; virginitas purus illud venter concepit, novus tumulus includit: quin potius ipsam sepulchrum vulcanum dixerim; est enim similitudo non parca. Sicut enim Dominus de matris pulvere vultus exivit, sic de sepulchro vultus surrexit: nisi quod gloriosior ista vultus illa nativitas: illa enim corpus mortale, haec immortalis dedit. Post illam nativitatem ad inferos descendit, post hanc remanet ad caelos.* Merito igitur Petrus resurrectionem vocat secundam natalitatem, cum sit tanta similitudo rationum. Immo ex communi, vulgarique usu loquenti possunt haec confirmari. Si quis enim filium vidcat in terram periculose cadentem, emque postea omni vulnere, atque noceamento liberum perspicat, gratulatur: o fili cordis meli, hodie mihi natus es, hodie incipio esse pater tuus; eodem modo Christum, qui in manus mortis tui gravi casu incederet, videns Pater tertia die liberum omnino atque prorsus illesum, gaudet, gratulaturque illi, dicens: *Ego hodie genui te;* Fili, hodie mihi videtur nasci, cum in novo venasceris immortalitatem; et gloriam. Tandem hoc idem arcanum, quod Christus se ipsum virtute sua a mortuis suscitaverit, invenio figuratum olim in Ioseph, praedictum a David, et in ipsa verum natura singulari quodam admirandoque prodigio adumbratum. Figuratum in Ioseph videtur, de quo postquam in carcerem coniectus fuerat, inquit sacer textus (Gen. 39.): *Invenit gratiam in conspectu primo: carceris. Qui tradidit tu manum illius universos vinclos qui in custodia tenebantur, et quidquid fecerat, sub ipso erat.* Nec novat aliquid cunctis ei creditis: ex quo carceris vincles sanctum Ioseph habuisse colligi potest. Erat ergo vincetus spontaneus, et liber, ut quoties vellent, posset carcerem aperire, indeque evadere. Sic certe Christus, hieci vincetus, ac traditus in mortis carcerem, atque sepulchrum fuerit, claves tamen habebat, ut exire posset, quando, et quomodo vellent, prout ipse testatur, dicens (Apoc. 1.): *Fui mortuus, et ecce sum vivens in saecula saeculorum, et habeo claves mortis, et inferni.* David vero hoc praedixerat (Psal. 87.): *Factus sum sine adiutorio inter mortuos liber.* Ubi advertendum, et praecipue observandum est verbum illud *sine adiutorio*: est enim ac si diceret, solus sum ego qui possum suscitare meip-

sum absque alterius invamine, meaque virtute corpus meum a mortis servitute liberare. Et in signum, et confirmationem, quod esset Filius Dei, de corpore suo loquens, dixit (Joan. 6. 2.): *Solete templum hoc, et in tribus diebus excitabo illud*; quasi diceret: si mors meum corpus invasit, etque vitam abstulerit, facile et ego ipso restituum, in vitamque excitabo illud. Prodigium vero naturae, quo veritas haec egregie et adumbratur, et confirmatur, invento apud Photium in descriptionibus univrsi: dicit quippe, vas aureum plenum rore coeli optime clausum, atque operum, quamvis in intimis terrae visceribus sepellatur, virtute radiorum solis extra eundem terrae superficiem egredi: similisque alterius prodigii meminit Aristotelis commentator Averroes (super 3. Meteor.). Ita igitur praelatum illud vas, omni auro Arabiae pretiosius, sacrosanctum Christi corpus intelligi, coelesti rore divinitatis plenum (in ipso quippe omnis plenitudo divinitatis inhabitat corporaliter, ut ait divus Paulus (ad Col. 2.)), quamvis sepultum fuit, et inclusum in visceribus sepulcri, magnoque valde lapida operum, *Adcolerit* (inquit) *sacrum ad ostium monumenti*, ibi tamen detineri non potuit. Vis enim, atque virtus radiorum solis iustitiae, qui hypostaticae sacro illi corpori erat unitus, ipsum vivum supra terrae faciem extulit, atque excitavit gloriosum, ut testatus est Angelus praecitatis verbis: *Surrexit, non est hic*. Tandem in eandem fidei veritatem confluent omnes Ecclesiae Patres. Et ex multis primus sit Athanasius (libro de Incarn. Verbi), ubi sic ait: *Reversit per suam (quae in ipso erat) vitam; et inferius addit: Quomodo Dominus ex toto se esse demonstrasset, nisi id quod mortale erat, revivifecisset? et divus Leo Magnus (lib. de resurrectione) egregie dicit: Deitas, quae ab utraque substantia non recessit, quod potestate divinitatis, potestate coniuncta. Cui sit honor, et gloria in saecula saeculorum. Amen.*

MOMILIA QUARTA

Multis sacrarum literarum testimoniis pulchre explicatis, resurrectio Christi Domini illustratur.

Etsi plurima sint Scripturarum loca, quibus in hac homiliarum serie ad Christi Domini gloriosam resurrectionem explicandam utor; quia tamen pleraque eorum peculiaribus diversorum institutis adaptantur, placuit, illis consulo omissis, alia nova illustra, et a paucis ad hoc institutum excogitata in medium producere. Horum primus sit Titulus, qui in Scriptura sacra, et ab eiusdem interpretibus praefigitur Psalmo 15. incipienti, *Conserva me Domine*. Ad cuius intelligentiam praenotarum cum Lyrano, et communi expositorum, Psalmum istum ad litteram, non de David, sed

de Christo loqui. Quod ex eo facile probatur, quod in hoc sensu sic illum explicavit divus Petrus, ut refert sanctus Lucas (Act. 2.). Divus Hieronymus refert ex Symmacho, et Aquila, Psalmum istum immaculato Davidi inscriptum esse; immaculatus vero David solus Christus dicitur, qui speculum sine macula est, ut ait Ecclesiasticus: quippe qui nec originalis, nec actualis peccati macula infici ullo modo potuit. Hoc praenotato, titulus istius Psalmi iuxta nostram vulgatam lectionem ita habet, *Tituli inscriptio, ipsi David*; Graecus textus legit, *Humilis, et simplicis David*. Recte proculdubio, ut denotet viam, qua sibi Christus gloriam suae resurrectionis paraverat, mansuetudinem fuisse, et humilitatem, iuxta illud a se dictum (Matt. 11.): *Discite a me, quia mitis sum, et humilis corde*. Eusebii verum, *Inscriptio est stylographiae ipsi David*: sicut enim olim praecelra victorum facinora in columnis insculpta, et delineata relinquebantur (insculpta Romae inespimus exempla), ita huiusmodi et Psalms instar columnae fuit a Davide erectus, ut in ea clarissimam resurrectionis Christi victoriam depictam, et ad vivum expressam aeternitati commendaret. Non assimilis est huic Glossae interlinearis lectio, quam et Rufinus sequitur: *In arcu triumphali ipsi David*; alludens plane ad Romanorum consuetudinem, victoribus arcus triumphales consecrantur, in quibus variis exercituum, et bellorum figuris insignes eorum victorias minutim describuntur. Et huic satis etiam consonat interpretatio Danielis Patriarchae Aquileienseis, referentis haec verba ex Nicephoro: *Praesens Psalmus appositus est Christo mortis victori, et diaboli destructori, tanquam columna ad perpetuae gloriae monumentum*. Habetur allatae expositionis fundamentum in Paraphrasi Chaldaica, hunc titulum Psalmo praefigenti, *Sculptura recta David*, quo denotat, in eo sculptas, et incisas esse Christi filii David praecelras victorias. Hinc recte Theodoretus (in hunc Psal.): *Columnae rescriptio propter mortem, victoriam etiam demonstrat: columna non sepulcris salis imponitur, verum etiam viventibus victoriam docent*. Doctissimus Volengius Mantuanus iuxta Graecos quosdam codices transfert, *Statua, seu insignia David*; plane Romanorum, aliarumque Italiae Rerum publicarum innuens morem, aeneas statuas victoribus patriae benefactoribus erigendi ad eorum praecelra gesta, et gloriam illustrem immortalitati consecrandae. Iacobus de Valentia veriti, *Promissio haereditatis, et domini promissis ipsi David*: in resurrectione namque impletae sunt promissiones a Deo factae, de Christo in possessionem gloriae suae introducto, eidemque universali omnium gentium dominio exhibendo (Psal. 2.): *Dabo tibi gentes haereditatem tuam, et possessionem tuam terminos terrae*. Pagninus (in psal. 15.) ex Hebraeo aliter praedictum titulum legit, *Insigne aureolum ipsi David*, quasi diceret: Christum in sua resurrectione immortalis gloriae corona exornandum; cui translatio Septuaginta Interpretum satis consonat, usi

enim sunt dictione quadam, quae idem valent, ac *margarita*; aut (ut aliis placet, et notavit ad eum locum Iansenius) *corona*, vel *diadema*. Utrumque vero coniungendo dicere possidemus, significasse, Christi Domini in victoriae suae palmae capiti imponendam fulgentissimam coronam, margaritis aliisque gemmis intextam, iuxta illud eiusdem David: *Posuisti Domine super caput eius coronam de lapide pretioso*.

Ad hoc etiam Christi resurrectionis argumentum elucidandum magis notari singulariter potest titulus Psalmi 21. ad litteram de Christi passione, et resurrectione loquentis, iuxta communem Interpretum sententiam, ita quidem, ut Theodorus quidam hanc communem veritatem negans, contendensque litteram illius Psalmi de solo David exponere (ut Nicolaus de Lyrā refert) in Concilio quodam Toletano damnatus sit. Titulus ergo illius Psalmi in nostra vulgata sic praefigitur, *In fine pro susceptione matutina*; Graecus Interpres vertit, *Victori pro cerva matutina*. Multumque consonant versiones istae fontis Hebraeo, dicenti: *Victori super cervam aurorae Canticum David*. Divus Athanasius, referente Daniele Aquileiense Patriarcha, his verbis hunc titulum exprimit: *Matutinam susceptionem intelligit Domineae resurrectionis tempus, surrexit enim valde mane, scilicet una sabbatorum, viam humanae naturae ad immortalitatem patefactus*. Idem tradit divus Hieronymus his verbis: *Matutina assumptio resurrectionis Domineae significat sacramentum*. Dignum illud est animadversione verbum illud, *susceptio*: eo enim denotatur, quod quando Christi inimici iudicabant ipsum in praecipitum abieceris, torpem, et crudelem mortem eidem inferendo, tunc a Patre aeterno in manibus susceptus Christus est, iuxta illam, quam ad Patrem in Cruce miserat petitionem: *Pater, in manus tuas commendo spiritum meum*. Et quoniam hoc matutino tempore contigit, ideo, pro susceptione matutina dixit. Item quia finis, ad quem mortis Christi ignominia devenit, fuit gloria resurrectionis, ideo Psalmi quidam de eadem verba facientes, dicunt in titulo, in fine, vel in finem. Ad revera illud, pro cerva matutina, vel pro cerva aurora, peculiare quoddam mysterium ocludit, quod proculdubio pandit Lyranus ad Psalmum vigesimumprimum, et est satis conforme iis, quae in Christi resurrectione contigerunt. Per cervam matutinam (inquit Lyranus) intelligitur humanitas Christi, quae tempore noctis seu in triduo saepe mortis latuit, quasi in cubili, corpus in sepulchro, et anima in sanctorum libro: sed in mane tertia die resurgens apparuit manifeste. Huic aliud adiungit mysterium Iacobus de Valentia, dicens: *Quomodo modum cereae lactis copia abundat, huiusmodi minori cura, et sollicitudine in filiorum procreatione affecta est; ita Christus matris instar amore flagrantis, ac viscerae misericordiae, suavitatis, dulcedinisque referta possidentis, ut primum resurrexit, statim procreationis, et educationis filiorum suorum anxius, pectus,*

et lac doctrinae ipsis imperitus est, quo illos in fide resurrectionis confirmavit. Quibus et nos adiungere possumus duas cervi proprietates. Prima, referente Aristotele, est, si aliquando venatores cervum insequuntur, fluvius, quae occurrit, proiciit se in aquam, et paulatim natans flumen transit, ad litasque appellit, ab infestatione venatorum immunis; ita Christus persecutionum Iudaeorum agitatione gravatus, in aquas rapidissimi torrentis ipsius mortis se immisit, velut tamen callentissimus natatoriae artis, tertia die ad litas floridae resurrectionis liber, et iliacus appulit, eius venatoribus vana sua spe omnino frustratis permanentibus. Rursus, sicut etiam cervus, teste S. Isidoro, Plinio, et Aristotele, eo est in serpentem inimico affectu, ut non solum ipsum quasi rabie excandens mordeat, sed etiam dentibus terat, deglutiat, et voret; ita Christus haud secus atque mirabilis et divinus cervus, ea fuit in tabificum mortis serpentem inimicitia, ut non solum ipsum momorderit, sed etiam deglucit: *Deglucit* (ut inquit Petrus) *mortem*. Sed quia mors intra Christum neutquam manere poterat, factum est, ut quemadmodum qui cibum sumit, ipsum in propriam substantiam convertit, indeque cibos eo perveinit, ut qualitatibus comedentis afficiatur; eodem modo Christus mortem vorans, ipsa mors in vitam conversa permansit: siquidem Christus, ut ipsemet fatetur (Joan. 14.), ipsissima vita est: *Ego sum via, veritas, et vita*. Vita quidem non quomodocumque, sed iuxta divinam in ipso latente naturam plane divina; iuxta humanam vero nostram immortalis quidem, et gloriosa, qualem in resurrectione adeptus est.

Selectissimus etiam est huic instituto locus ille (Psal. 103.): *Sicut umbra cum declinat, alatus sum, et excussus sum sicut locusta*. His etsi breviter verbis David mortis, et resurrectionis Christi mysteria attingit; ad eorum tamen perspicuum caput suppono, iuxta philosophicam scholam, umbram a sole ortum ducere ex interpositione media alicuius corporis opaci; illa vero eo longior est, quo sol in nostro hemisphaerio est minus elevatus, et ex opposito eo minor, quo sol magis elevatur; ita quidem, ut si sua elevatione sol ad eum punctum perveniret, ut perpendiculariter super corpus, quasi in eius, ut vocant, zenith esset, revera nulla ex tali corpore umbra cansaretur, ut etiam experientia comprobatum refert Incognitus (in comm. huius loci), dicens, in monte Sion columnam erectam esse tali positione, ut in ipso mundi medio sita sit, proindeque, quando in solstitio aestivali sole illustratur, nullam proreus emittere umbram sed eam omnem circumaque clarissimis solaribus radiis splendescere. Utitur ergo Christus in praesenti haec similitudine, quia auctore divo Gregorio, per solem radiis suis terram ferentem persecutio denotatur: *Per solem, ait, in Scriptura persecutio designatur, sicut Dominus in Evangelio dicit, quod orta sine radicibus semina orto sole aruerunt*. Quo igitur magis iste ardentissimus persecutionis sol super Christum elevatus est, eo vitio

Christi umbra brevior effecta fuit, adeo ut paulatim corporis vires defecerint in Cruce morientis, ut ipse hoc loco fatetur: *Sicut umbra cum declinat, ablatum sum*: et mox nostro instituto satis concinne subdit: *Et excussus sum, sicut locusta*: quasi dicat, sed me ipsum liberavi saltibus instar locustae. Varios reperio Christum Dominum dedisse saltus in vitae suae curriculo; primum ex visceribus matris in terram; deinde in infantia a Nazareth in Aegyptum, Herodis persecutionem fugiendo; rursus in inventute sua Iudaeorum insidias declinando trans Iordanem, et quia audiverat illum dicere antiquorem se Abrahamo, cum illum propterea lapidare voluissent, quasi saliens in alium locum se abdidit, Ioanne dicente (Joan. 8.): *Jesus autem abscondit se, et exiit de templo: et postquam ultimo in isto consilio decreverunt illum occidere, Caipha dicens (Joan. 11.): Expediit, ut unus homo moriatur pro populo, recessit in civitatem Ephrem: Abiit in regionem iuxta desertum in civitatem, quae dicitur Ephrem. Deinde in Cruce appensus salitsecundum corpus quidem in sepulcrum, secundum animam vero in Limbum, et tradit symbolum Nicanorum. Ac tandem tertia die triumphantis resurrectionis extremum, et longiorem emisit saltum, a statu lagubri mortis ad immortalem, et gloriosam vitam propria virtute se transferens, ut egregie dixit Magnus ille Gregorius (lib. 51. Moral. c. 19. et 20.) in haec verba: *Locustae nomine per comparationem Redemptoris nostri resurrectio designatur, unde et voce eius per Prophetam dicitur: Et excussus sum sicut locusta. Tenuerit enim se Christus usque ad mortem a persecutoribus peritit; sed sicut locusta excussus est, quia ab eorum manibus saltu subitae resurrectionis evoluit.**

Exat in idem genus argumenti egregius alius locus ex Canticis (c. 7.): *Mandragorae dederant odorem in portis nostris. Philo in hunc locum per odorem mandragorae intelligi putat famam, et boni nominis odorem, quem Sancti nobis reliquerunt, dum ante iudicium tribunalia, quae olim in portis esse solebant, in fidei confessione constantes se exhibuerunt. Congruo autem vocat Martyres mandragoras, quia istarum radix mortui hominis figuram praesertit: unde prouide fuit, ac si diceret: tales ac tantae suauolentiae Martyrum opera fuisse, ut post humata iam corpora, et in cinerem conuersa pretiosissimum odorem exhalarant: erant enim Martyres in manu Dei, velut purpureae rosae in modum fasciculi colligatae: Quia, ut dixit Abigail (1. Reg. 25.), in fasciculum viciuntium. Ad quod procul dubio allusio videtur Hebraei, ut nonnulli eorum commemorant Rabbini, qui super sepulchra hanc inscriptionem exarare consueverunt, *Colligat te Dominus in fasciculum viciuntium.**

Si ergo Sancti post mortem huiusmodi sanctitatis odorem, ac fragrantiam emittebant, quam putabimus Sanctum Sanctorum, ac totius sanctitatis perennem fontem emisisse? Sa-

ne odorem emisit non solum aeternae famae, sed immortalis gloriae, ut non obscure indicant verba Isaiae (Isai. 25.): qui postquam dixerat: *Ascendit sicut virgultum eorum eo, et sicut radix in terra viciuntium, mox subiungit: Et erit sepulcrum eius gloriosum. Ubi observanda est facta illa, et involuta illatio Prophetiae. Alludens enim ad mandragorae odorem, ex eo quidem, quod Iesus sit radix, infert, futurum esse, ut sepulcrum eius sit gloriosum: nam sicut suauitas odoris mandragorae ortum habet ex radice humata, imaginem mortui hominis experimente, ita ex morte Christi iam sepulti, tamquam ex radice, et polissima causa meritoria resurrectionis, gloria erupit, et exaltatio nominis illius pullulavit, ut disertis verbis testatur diuus Paulus (ad Phil. 2.), dicens: *Propter quod et Deus exaltavit illum, et donavit illi nomen, quod est super omnia nomen. Atque hanc odoris suauitatem animae sanctae subodorantes, ad Christum Dominum propebant, dicentes (Cant. 1.): Curramus in odorem unguentorum tuorum. Verum haec omnia explicata loca longe ille Davidicus locus antececlit (Psal. 27.): *Et resoruit caro mea. Pro cuius loci intelligentia praemittit, Christum Dominum in nativitate floruisse (Isai. 41.): *Et flos de radice eius ascendit; in morte emarcescisse (Nau. 1.): *Flos Libani atangit; in resurrectione autem reflorescit: *Et resoruit caro mea. Ad quod non obscure allusio videtur Angelus, dum in die resurrectionis dixit: *Iesum quaeritis Nazarenus; surrexit, non est hic. Ait enim Hieronymus, Nazarenum idem esse, quod floridum: unde perinde fuit, ac si dixisset Angelus: Iesum floridum in horti sepulchro quaeritis; iam inde flos avulsus est: quoniam immo et tempus ipsum, quo Christus Dominus surrexit, hoc idem stabilis: nam sicut arborea hiberno tempore algent, et pristinae pulchritudinem, ac venustatem amittunt, floribusque, et fructibus, et plerumque foliis etiam destituuntur, ac tandem velut emortuae omnium oculis apparent; postmodum tamen, quia revera vitalis virtus eis inerat, vitaeque principium, et origo in eis remanserat, tempore veris appropinquante repullulantes, et reflorescentes, grata folia, odoriferos flores, et suavissimos fructus producant, pristinaeque elegantiam, et pulchritudinem recuperant; non dissimiliter fructifera illa arbor (Christum Dominum intelligit) secus decursus aquarum, (hoc est tribulationum) plantata, ut praedixerat David; tametsi gellidae mortis tempore clavorum cuspidibus perforata emarcuerit, tamen quia in corpore eius mortuo principium, et radix vitae delitesebat, Verbum videlicet divinum, vitae auctor, et dator, ideo florido resurrectionis vere appropinquante repullulavit, floruit, ac fructum immortalitatis, et gloriae protulit, ut vaticinatus fuerat David, dicens (Psal. 1.): *Quod fructum suum dabit in tempore suo. Ubi observatione dignum arbitror, quam apte sanctus Propheta tempus resurrectionis vocaverit suum, inquires: In********

tempore suo: id enim dixit, conferens tempus mortis Christi cum tempore resurrectionis eiusdem: illud namque tempus fuit inimicorum, Christo ipso id attestante (Luc. 22): *Haec est hora vestra, et potestas tenebrarum. Tunc enim Iudaei hanc arborem radicibus o terra evellere lotis viribus curarunt, ut deinceps amplius florescere non posset (Hier. 11.): *Eradamus eum de terra viciuntium, et nomen eius non memoretur amplius. Tamen hoc solum noceumentum ei inferre poterunt, ut arborem absunderent, non evellerent: Abscissus est, ait Isaia (c. 53.), de terra viciuntium. Morte enim velut Parca forfice sua subtilium vitae telam intersecante animam a corpore dividerunt; quia tamen radicem vitae non evulserunt, quippe qui aretissimum unionis hypostaticae nodum dissolvere non valabant, mox ut tertia dies illucere coepit, caro Christi resoruit. Atque huc mirifice faciunt verba divi Bernardi, dum versans verba illa: *Flores apparuerunt in terra nostra, ait: Quaevis, quando hoc fuit? quando putas, nisi cum resoruit caro Christi in resurrectione? hic primus et maximus flos, qui apparuit in terra nostra. Nam primitiae dormientium Christus, ipse inquam flos campi et lilium convallium: putabatur enim filius Ioseph a Nazareth, quod interpretatur flos; is ergo apparuit primus, sed non solus: nam et multa corpora Sanctorum, qui dormierant, pariter surrexerunt, qui veluti quidam lucidissimi flores simul apparuerunt in terra nostra. Eundem etiam Davidis locum, *Et resoruit caro mea, non parum illustrari autumo ex illo alio eiusdem Prophetiae: *Iustus ut palma florebit, hoc est Christus, qui iustus est per antonomasiam, et excellentiam, resurget. Unde Tertullianus (lib. de fide resur.) adnotat, verbum, quod in Hebraeo significat palmam, significare etiam phoenicem; et ideo ubi nostra Vulgata legit: *Iustus ut phoenix florebit, ipse veritit: *Iustus ut phoenix florebit. Quod absque dubio praecipuum ni fallor fundamentum habetur apud Plinium asserentem, certum palmae genus reperiri, quae unica existens in sua specie, ut iam senio confecta iuvenescat, germen emittit, per quod deposita vetustate omnino instauratur. Unde fit, quod cum phoenix in hoc singulari renascendi more palmae illi persimilis sit, ideo verbum idem, quod in Hebraeo significat palmam, simul etiam phoenicem avem consignificat. Cum ergo David ait, *Iustus ut phoenix florebit, perinde fuit, ac si diceret: sicut phoenix, licet moriatur, non moritur, ut pereat, sed ut mox renovetur, et vegetior prodeat: ita Christus licet vere mortuus fuerit, tamen quia mors illi dominatura non erat, non obiit, ut periret, sed ut tertia die denuo instauraretur, et pulchrior, ac venustior, quam antea, refloresceret. Deus Ambrosius (hom. 3. in die S. Pentec.) hanc reffloritionis metaphoram contemplans eleganter dixit: *Contentiens erat, ut flos pretiosior in hortulo gigneretur. Christi enim resurrectio cunctorum est redemptio populorum; ergo in hortulo Salvator re-*********

divitum corpus assumit, et inter florescentes arborea, et candida lilia iam mortua reflorescit, et ita germenat de sepulchro, ut germinantia, et nitentia cuncta reperiat. Sic enim post Iheremias rigoris frigidam quodammodo sepulchrum pullulare elementa omnia festinarunt, et resurgente Domino, et ipsa convergerent. Nam utique ex resurrectione Christi aer salubrior est, sol candidior, terra fecundior, ex eo surculus in fructum, herba crescit in segetem, vinea pubescit in palmitem. Si igitur cum resoruit Christi caro, omnia floribus affertur, necesse est, ut cum idem fructum affertur, etiam universa fructificent, sicut ait idem Dominus: *Nisi granum tritici cadens in terram mortuum fuerit, ipsum solum manet: cum autem mortuum fuerit, multum fructum affert. Resoruit igitur Dominus, cum resurrexit: tumulo; fructificat, cum ascendit ad caelum. Verum et multo ante ascensionem videtur mihi mactros reddidisse fructus, siquidem a puncto resurrectioe coepit eos producere, ut aperte indicant verba Ezechielis (Ezec. 19.): *Plantabo super montem excelsum, et eminentem, in monte sublimi Israel plantabo illum, et erit in cedrum magnam, et habitabunt omnes volucres, et universum volatilis sub umbra frondium eius nidificabit. Mons iste, cuius meminit Propheta, mons est Calvariae, ubi Christus Dominus ex Cruce patibulo suspensus fuit, ut septuaginta Interpretes exposuerunt, nam ubi Vulgata nostra legit, *In monte sublimi plantabo illum, ipsi vertunt: *In monte sublimi suspendam illum. Hanc igitur arborem in terra montis Calvariae plantatam, testatur Isaia, ac resurrectionis tempore fore, ut refloresceret, et copiosum ferret fructum: *Erumpit tunc germen, et facit fructum; fructum quidem gloriae, clarum scilicet Dei visionem, latroni, et Patribus in sinu Abrahae existentibus magnifice donans: et subdit (quod satis utique completum cernimus) *sub ea universum volatilis sub umbra frondium eius nidificabit. Cui sit honor, et gloria in saecula saeculorum. Amen.******